

Націоналізація ПАТ «Приватбанк» у контексті оздоровлення банківської системи України

Анотація

Проаналізовано основні причини погіршення фінансового стану ПАТ «Приватбанк», що призвели до вимушеного кроку з боку держави – його націоналізації. Встановлено ключові ризики, пов'язані з націоналізацією, що можуть загрожувати стійкості банківської системи України у 2017 році. Досліджено інституційне та інструментальне забезпечення державної політики щодо протидії розгортанню цих ризиків. Запропоновано необхідні заходи для забезпечення фінансової стабільності банківської системи як ключового елемента забезпечення макроекономічної стабільності в Україні.

НАЦІОНАЛІЗАЦІЯ ПАТ «ПРИВАТБАНК» В КОНТЕКСТІ ОЗДОРОВЛЕННЯ БАНКІВСЬКОЇ СИСТЕМИ УКРАЇНИ

«Складні» процеси оздоровлення банківської системи України

У 2014 році, на тлі погіршення ділової активності, стану депозитного ринку, зниження курсу гривні, що спровокували падіння платіжної дисципліни позичальників, якості кредитного портфеля, погіршення ліквідності, нарощення збитків багатьох банків, що вкрай негативно позначилось на фінансовій стійкості банківської системи України в цілому, держава в особі НБУ була змушена розпочати давно назрілий процес санації вітчизняної банківської системи, що практично не мав альтернативи в умовах, що склалися. Ключовими напрямками оздоровлення банківської системи стали: підвищення нормативів капіталізації працюючих банків, зростання вимог до прозорості їх власності, звітності та всіх операцій, посилення відповідальності власників і керівників банків за проведення

операцій з афілійованими та пов'язаними особами, формування механізму недопущення до керівних посад у банках та відмови у праві придбання істотної участі особам, що сприяли банкрутствам банків у минулому, забезпечення прозорості власних дій та намірів регулятора тощо. Найбільш болючим заходом у межах механізму оздоровлення банківської системи України стало виведення з ринку проблемних банків.

Станом на 01.01.2014 р. банківська система України налічувала 180 установ. На той момент значна їх частина вже була фактично проблемною, адже не до кінця «одужала» після світової фінансово-економічної кризи 2008 р. Частина банків були «кишеньковими», що свідомо були створені для залучення коштів населення та кредитування афілійованих осіб. Основна мета діяльності деяких банків полягала у відмиванні грошей. Подальше функціонування у звичному режимі банківської системи, обтяженої значною кількістю сумнівних та відверто проблемних установ формувало вкрай небезпечні потенційні ризики фінансовій стабільності держави в цілому.

Політична та економічна криза, що розвивалась в Україні з кінця 2013 р., закономірно загострила проблеми у банківській системі, проте не була їх першопричиною. Передумови виникнення та накопичення критичної маси проблем у банківській системі були значно глибшими: непрозорість власності абсолютної більшості установ, низька якість або відверта недостовірність звітності та аудиторських висновків¹, ризикована кредитна політика, безвідповідальне залучення депозитів населення за завищеними процентними ставками та розширення мережі відділень у боротьбі за частку ринку, недостатня капіталізація значної кількості банків – саме ці чинники, посилені військовими діями на сході країні, кінець кінцем, обумовили банківську кризу в Україні.

Протягом 2014-2016 рр. якість кредитного портфеля (частка простроченої заборгованості у загальній сумі кредитів) банківської системи

¹ Зрозуміти та відпустити: Причини і результати «великого банківського очищення»: спецпроект НБУ / Офіційний сайт НБУ – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://badbanks.bank.gov.ua>

України в цілому погіршилась більш ніж утричі – з 7,7 до 24,2 %². Це, у тому числі, обумовило зростання збитків працюючих банків, що загалом склали 53,0 млрд грн за 2014 р., 66,6 млрд грн за 2015 р. та 18,9 млрд грн за 11 міс. 2016 р. За попередніми даними³, збиток банківської системи України в цілому за 2016 р. може досягти 159 млрд грн. При цьому лєвова частка збитків банківської системи України в цілому за минулий рік була сформована за рахунок витрат ПАТ «Приватбанк» на доформування страхових резервів під свої проблемні кредити у грудні 2016 р., що обумовили річний збиток лише цього банку в сумі 135 млрд грн.⁴

Регулятивний капітал банківської системи також скоротився майже удвічі з 205 млрд грн станом на 01.01.2014р. до 105 млрд грн⁵, і лише протягом 2016 р. поступово почав зростати⁶.

Банками було порушено встановлені НБУ нормативи, зокрема: норматив достатності (адекватності) регулятивного капіталу по банківській системі в цілому у 2015 р. порушувався 10 місяців поспіль з 01.03.2015р. по 01.12.2015р.; норматив максимального розміру кредитного ризику за операціями з пов'язаними з банком особами по банківській системі в цілому також порушується вже 16 місяців поспіль, починаючи з 01.09.2015р.⁷

Виведення з ринку найбільш збиткових, недокапіталізованих банків з найбільш проблемним кредитним портфелем, що не дотримуються встановлених регулятором нормативів у світі **вважається єдиним способом зберегти життєздатність банківської системи країни.**

За 2014-2016 рр. НБУ після багаторазових попереджень поступово було виведено з ринку 84 банки. Відповідно скоротилась і кількість їх працюючих

² Станом на 01.12.2016р.

³ Приватбанк спровоцировал рекордные убытки в банковской системе – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ubr.ua/finances/banking-sector/privatbank-sprovociroval-rekordnye-ubytki-v-bankovskoi-sisteme-468769>

⁴ Крупнейший банк Украины подсчитал свои убытки – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kontrakty.ua/article/100587>

⁵ Станом на 01.02.2016р.

⁶ Основні показники діяльності банків України / Офіційний сайт НБУ – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593

⁷ Значення економічних нормативів по системі банків України / Офіційний сайт НБУ – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593

відділень. Якщо на початок 2014 р. в Україні було 19,3 тис. «точок продажу» банківських продуктів, то станом на 01.01.2017р. їх кількість зменшилась до 10,3 тис.⁸

Санація банків триватиме й у поточному 2017 році. Станом на 01.02.2017р. в Україні працюють 93 банки, проте 5 з них – проблемні, 2 – з непрозорою структурою власності, а 30 знаходяться в процесі докапіталізації⁹. Очевидно, що частина невеликих банків буде закрыта через недокапіталізацію, частина «заморожених» банків самоліквідується¹⁰, частина вирішить проблему дефіциту капіталу шляхом злиття або поглинання, як, наприклад, об'явлене об'єднання АБ «Експрес-банк» та АКБ «Індустріалбанк»¹¹. Отже, на кінець поточного року кількість працюючих прогнозується на рівні 75-80 одиниць⁹.

Поряд з позитивними наслідками санації банківської системи України, що полягають у зростанні капіталізації, підвищенні прозорості та фінансової стійкості банків, які залишаються на ринку, слід відмітити соціально-економічні складнощі для держави, що супроводжують цей процес, зокрема:

- санація банківської системи супроводжується навантаженням на Державний бюджет України (збільшується прихований дефіцит бюджету та обсяг державного боргу) через вимушене фінансування Фонду гарантування вкладів фізичних осіб.

Довідково. Станом на початок 2017 р. накопичена заборгованість ФГВФОУ перед НБУ складала 9 млрд грн, перед Міністерством фінансів України – 60 млрд грн¹², а обсяг вже повернутих Фондом депозитів фізичним особам за 2014-2016 рр. склав 81 млрд грн, у

⁸ Статистика » Показники банківської системи » Кількість структурних підрозділів банків / Офіційний сайт НБУ – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593

⁹ В Україні залишилося п'ять проблемних банків – НБУ – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://www.rbc.ua/ukr/news/ukraine-ostalos-pyat-problemnyh-bankov-nbu-1486468405.html>

¹⁰ Екс-заступник глави НБУ: до кінця року в Україні залишиться не більше 80 банків – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economics/2154772-ekszastupnik-glavi-nbu-dokinca-roku-v-ukraini-zalisitsya-ne-bilse-80-bankiv.html>

¹¹ Індустріалбанк и Експрес-банк об'єднуються – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://hubs.ua/business/industrialbank-i-ekspres-bank-ob-edinyayutsya-103190.html>

¹² Директор ФГВФО назвав основну причину «банкопаду» в Україні – [Електронний ресурс] – Режим доступу:

http://zaxid.net/news/showNews.do?direktor_fgvfo_nazvav_osnovnu_prichinu_bankopadu_v_ukrayini&objectId=1416409

т.ч. за 2014 р.-14 млрд грн¹³, за 2015 р.-50 млрд грн¹⁴, за 2016 р. - 15 млрд грн¹⁵. Загальна кількість постраждалих вкладників, що отримали відшкодування з боку ФГВФОУ за минулі 3 роки, складає 1,5 млн осіб^{16,17}.

Проведена в грудні 2016 р. докапіталізація ПАТ «Приватбанк» призвела до зростання загальної суми емітованих Міністерством фінансів України ОВДП на 107 млрд грн¹⁸, що збільшило обсяг державного боргу на цю суму.

- втрата населенням та суб'єктами господарювання частини вкладів.

На жаль, слід констатувати, що не всі вкладники збанкрутілих банків зможуть отримати свої кошти.

Довідково. Чинне в Україні законодавство (Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб»¹⁹, Закон України «Про банки і банківську діяльність»²⁰) передбачає повне відшкодування вкладів у банках, що визнані неплатоспроможними, лише для фізичних осіб та лише у межах гарантованої максимальної суми 200 тис. грн. Натомість всі юридичні особи (підприємства та підприємці) можуть розраховувати на задоволення власних вимог лише після реалізації майна банку в процесі його ліквідації. Юридичні особи-клієнти банку знаходяться на сьомому місці у черзі його кредиторів (після заробітної плати співробітників, депозитів фізичних осіб у межах гарантованої державою суми 200 тис. грн, «великих» депозитів фізичних осіб більше гарантованої суми, зобов'язань перед Національним банком тощо). Отже, чинний порядок погашення зобов'язань збанкрутілих банків на практиці означає або тривалий (декілька років) термін повернення коштів юридичних осіб, або їх повну втрату, адже «вимоги кожної наступної черги задовольняються в міру надходження коштів від продажу майна (активів) банку після повного задоволення вимог попередньої черги»²¹.

¹³ Фонд гарантування вкладів фізичних осіб України. Річний звіт за 2014 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.fg.gov.ua/images/docs/reports/zvit_2014_ukr.pdf

¹⁴ Фонд гарантування вкладів фізичних осіб України. Річний звіт за 2015 р. – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://www.fg.gov.ua/images/docs/reports/Report_DGF_2015.pdf

¹⁵ Кошти, що виплачені вкладникам неплатоспроможних банків / Офіційна сторінка ФГВФОУ – [Електронний ресурс] – Режим доступу: <http://www.fg.gov.ua/statystyka>

¹⁶ Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. Фонд гарантування за три роки виплатив вкладникам банків-банкротів 81 мільярд – [Електронний ресурс] – Режим доступу: http://biz.censor.net.ua/news/3019879/fond_garantirovaniya_za_tri_goda_vyplatil_vkladchikam_bankovbankrotov_81_milliard

¹⁷ Фонд гарантування вкладів фізичних осіб. Статистика / Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fg.gov.ua/statystyka>

¹⁸ Грошово-кредитна та фінансова статистика. Доходність ОВДП на первинному ринку, щомісяця. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#1

¹⁹ Закон України «Про систему гарантування вкладів фізичних осіб» в редакції від 19.11.2016р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/4452-17>

²⁰ Закон України «Про банки і банківську діяльність» в редакції від 01.01.2017р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>

²¹ Для кредиторів банків / Офіційний сайт Фонду гарантування вкладів фізичних осіб – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.fg.gov.ua/dlia-kredytoriv-bankiv>

За оцінками Голови НБУ В. Гонтаревої²², станом на 01.07.2016 р. загальні втрати клієнтів неплатоспроможних банків склали 111 млрд. грн., у т.ч. 59 млрд грн. – вклади населення, що не покриваються Фондом гарантування («великі» вклади більше 200 тис. грн), 52 млрд грн – кошти суб'єктів господарювання. **Такий значний обсяг втрат підприємств корпоративного сектору та малого бізнесу зменшує обсяг їх обігових коштів, негативно впливає на їх фінансову стійкість та став одним із негативних чинників погіршення динаміки виробництва.**

За даними НБУ²³, індекс виробництва базових галузей економіки України знизився за 2014 та 2015 р. відповідно на 10,2 % та 10,0 %, і лише протягом 2016 р. зростання показника ІВБГ відновилося на рівні 4,3 % за рік. Отже, фінансові проблеми банківської системи значною мірою лягли на бізнес та середній клас, що є базою для реформування та джерелом економічного зростання будь-якої успішної країни;

- *зниження довіри до банківської системи України в цілому, на відновлення якої потрібний тривалий час. Натомість зростає рівень довіри до українських банків з капіталом іноземного походження. Згідно рейтингу довіри, складеного провідною в Україні інвестиційною компанією «Dragon Capital»²⁴, з 20 найбільш надійних банків присутні лише 6 банків з капіталом українського походження: державні «Ощадбанк», «Укресімбанк», «Укргазбанк» та приватні «Міжнародний інвестиційний банк», ПУМБ та «Мегабанк». Натомість 14 інших установ – банки іноземних банківських груп в Україні.*

Це загострює проблему подальшого збільшення частки іноземного капіталу в статутному капіталі банківської системи України, яка зросла з

²² Гонтарева рассказала, сколько денег потеряли украинцы в банках-банкротах НБУ – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economy.apostrophe.com.ua/news/finansy-i-banki/2016-06-24/gontareva-rasskazala-skolko-deneg-poteryali-ukraintsyi-v-bankah-bankrotah/63293>

²³ Додаток до макроекономічного та монетарного огляду, січень 2017 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=43297262&cat_id=58037

²⁴ Банки, заслуживающие доверия – рейтинг / Новое время. 24.11.2016 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://biz.nv.ua/publications/top-20-samyh-nadezhnyh-bankov-strany-po-versii-nv-287255.html>

32,5 % на початку 2015 р. до рівня 55,5 % станом на 01.12.2016 р.²⁵, що перевищило граничний рівень у 40 %²⁶, визначений Наказом Міністерства економічного розвитку та торгівлі України від 29.10.2013р. № 1277 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України». Це є небезпечним для монетарного суверенітету держави та потребує здійснення заходів, спрямованих на відновлення домінуючої позиції банків з капіталом українського походження, втраченої у 2015-2016 рр.

Проблеми ПАТ «Приватбанк», що призвели до його націоналізації

18.12.2016р. Кабінет Міністрів України на позаплановому засіданні ухвалив рішення про входження держави до капіталу найбільшого в Україні ПАТ «Приватбанк». Відповідно до цього рішення, 100 % акцій банку перейшли у власність держави в особі Міністерства фінансів України.

Це рішення Уряду не стало несподіваним для більшості клієнтів банку та пересічних громадян, інших учасників банківського ринку та фінансових експертів, адже в інформаційний простір заздалегідь та регулярно надходили повідомлення про суттєві фінансові негаразди банку.

Так, за повідомленням агентства «Reuters» від 18.09.2016р.^{27,28}, міжнародне рейтингове агентство «Fitch Ratings» прийняло рішення знизити довгостроковий рейтинг в іноземній валюті ПАТ «Приватбанк» з рівня «С» до «RD», що означає «обмежений дефолт». Такі дії відбулись після проведення операцій по подовженню термінів єврооблігацій та субординованого боргу, емітованих банком. Агентство наголосило, що

²⁵ Показники банківської системи. Основні показники діяльності банків України. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593

²⁶ Наказ Міністерства економічного розвитку та торгівлі України від 29 жовтня 2013 року № 1277 «Про затвердження Методичних рекомендацій щодо розрахунку рівня економічної безпеки України» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://cct.com.ua/2013/29.10.2013_1277.htm

²⁷ Fitch Downgrades Ukraine's Privatbank to 'RD' – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.reuters.com/article/idUSFit93451720150918>

²⁸ Fitch: рейтинг Приват банка понижен до уровня «RD» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://www.business.ua/banks/fitch_reyting_privat_banku_ponizhen_do_urovnya_rd-267754

реструктуризація призводить до значного погіршення умов по фінансових зобов'язаннях емітента відносно попередніх умов та проводиться з метою уникнення банкрутства чи дефолту по платежах.

Непрямою ознакою глибоких фінансових проблем банку було також падіння вартості його євробондів на Берлінській фондовій біржі²⁹ в листопаді 2016 р. Цінні папери банку з погашенням у січні 2018 р. подешевшали до 65 % номіналу, що відповідає доходності на рівні 55 % річних³⁰.

Довідково. Згідно даних НБУ, станом на 01.10.2016р. ПАТ «Приватбанк» посідав 1 місце у банківській системі України за розміром активів – 272 млрд грн. Залучені кошти банку становили 242 млрд грн, у т.ч. кошти населення – 155 млрд грн, кошти юридичних осіб – 41 млрд грн, кошти НБУ (рефінансування) – 21 млрд грн. Власний капітал банку складав 30 млрд грн, у т.ч. статутний капітал – 21 млрд грн. Кількість відділень станом на 01.10.2016р. – 2329 (22 % всіх працюючих відділень банківської системи України). Клієнтами банку були понад 20 млн фізичних осіб, які зберігали в ньому кошти та користувались його сервісами, зокрема 3,2 млн. пенсіонерів та 1,6 млн інших соціально незахищених верств населення.

Проблемний фінансовий стан найбільшого системного банку країни, окрім власників та топ-менеджерів самої установи, безумовно, **був відомий і фахівцям НБУ, що відповідають за банківський нагляд та управління ризиками, зовнішньому аудитору банку та членам його Наглядової Ради,** до складу якої, окрім трьох акціонерів, входили також два незалежних члена: колишній Голова НБУ та колишній керівник групи радників НБУ³¹.

Проте, враховуючи, що одне з ключових завдань як топ-менеджменту будь-якого банку, так і регулятора (НБУ), полягає в тому, щоб за будь-яких несприятливих обставин **дотримуватись режиму конфіденційності та мінімізувати панічні настрої на ринку,** тривале «мовчання» та заспокійливі заяви широкого кола відповідальних та пов'язаних із банком осіб щодо його фінансового стану мають логічне пояснення.

²⁹ Евробонды ПриватБанка дешевеют – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://minfin.com.ua/2016/11/25/24862867>

³⁰ Евробонды ПриватБанка дешевеют на ожиданиях национализации финучреждения / Апостроф, 25.11.2016р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economy.apostrophe.ua/news/vneshnjaja-torgovlja/2016-11-25/evrobondyi-privatbanka-desheveyut-na-ojidaniyah-natsionalizatsii-finuchrejdeniya/78181>

³¹ Приватбанк: де була наглядова рада? – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.epravda.com.ua/columns/2017/01/26/618838/>

Далі коротко розглянемо основні причини виникнення та накопичення критичної маси фінансових проблем ПАТ «Приватбанк» з використанням даних, наведених в табл. 1.

Таблиця 1

**Ключові показники діяльності ПАТ «Приватбанк»
та банківської системи України у 2015-2016 рр.**

Показник	Значення станом на 01.01.2016р . (за 2015 р.)		Значення станом на 01.10.2016р . (за 9 міс. 2016 р.)	
	ПАТ "Приватбанк"	Банківська система України в цілому	ПАТ "Приватбанк"	Банківська система України в цілому
Фінансовий результат, млн грн	216	-66 600	591	-11 627
Статутний капітал, млн грн	21 256	206 387	21 256	264 343
Динаміка статутного капіталу, млн грн	3 155	36 237	0	57 956
Власний капітал, млн грн	27 487	103 713	30 292	151 049
Динаміка власного капіталу, млн грн	4 791	-44 310	2 805	47 336
Відношення власного капіталу до активів, %	10,4	8,3	11,1	11,8
Кошти, отримані платоспроможними банками від НБУ (рефінансування), млн грн	27 079	50 846	21 087	28 054
Динаміка кредитного портфеля юридичних осіб, млн грн	12 493	8 954	4 038	24 285
Динаміка кредитного портфеля фізичних осіб, млн грн	3 979	-36 346	-1 410	-10 893
Частка кредитного портфеля юридичних осіб у кредитному портфелі, %	85	82	86	83
Динаміка залучених коштів юридичних осіб, млн грн	5 814	46 724	1 254	29 360
Динаміка залучених коштів фізичних осіб, млн грн	30 968	- 7 240	16 514	22 696
Частка коштів фізичних осіб у залучених коштах, %	78	61	79	60

Джерело: Складено автором за даними НБУ: Показники фінансової звітності банків України станом на 01.01.2015р., 01.01.2016р., 01.10.2016р. / Офіційний сайт НБУ – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593, Статистика. Показники банківської системи. Основні показники діяльності банків України / Офіційний сайт НБУ – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=34661442&cat_id=34798593

Надмірна залежність банку від позичальників-юридичних осіб, у першу чергу – від афілійованих осіб. Структура кредитного портфеля будь-якого банку (суми, строки, відсоткові ставки у розрізі конкретних

позичальників) є конфіденційною інформацією, що не публікується ні на рівні НБУ, ні самими банками, проте ще у 2015 р. з'явилося повідомлення про надмірну концентрацію кредитного портфеля ПАТ «Приватбанк» за рахунок кредитування афілійованих підприємств та пов'язаних із власниками банку осіб (*афілійована особа банку - будь-яка юридична особа, в якій банк має істотну участь або яка має істотну участь у банку*³², *пов'язана особа – фізична особа, яка за своїм службовим статусом, родинними зв'язками або майновим станом пов'язана з діяльністю та управлінням банком і може одержати певні матеріальні переваги в процесі виконання банком своїх функцій*³³). Згідно з публікацією у виданні «Дзеркало тижня» від 04.04.2015р., до 97,5 % корпоративного кредитного портфеля банку було надано підприємствам, зареєстрованим у Дніпропетровській області, зокрема: ТОВ «Приват-Агроцентр», Орджонікідзевський ГЗК, Марганецький ГЗК, АК «МАУ» та «Дніпроавіа», Запорізький ферросплавний завод, НПК «Галичина», Стаханівський ферросплавний завод, «Дніпроазот», Нікопольський завод ферросплавів, мережі АЗС «Авіас», «Укрнафта», «Мавекс», АНТ, «Sentosa Oil» тощо³⁴. Виходячи з цієї інформації, банк залучав депозити в усіх регіонах країни, натомість кредитував протягом останніх років переважно афілійованих осіб, зареєстрованих лише в одному з регіонів.

Дані, наведені у табл. 1, свідчать про те, що показник частки кредитного портфеля юридичних осіб у кредитному портфелі ПАТ «Приватбанк» протягом 2015-2016 рр. був вищим, ніж по банківській системі України в цілому: 85 % проти 82 % станом на 01.01.2016р. та 86 % проти 83 % станом на 01.10.2016 р. Отже, напрашується висновок, що банк свідомо

³² Закон України «Про банки і банківську діяльність» в редакції від 01.01.2017 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon2.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>

³³ Глосарій банківської термінології / Офіційний сайт НБУ – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=123539

³⁴ Львиную долю кредитов в Приватбанке выдано структурам "Привата" в Днепропетровской области и на Кипре / Зеркало недели, 04.04.2015р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zn.ua/ECONOMICS/lvinuyu-dolyu-kreditov-v-privatbanke-vydano-strukturam-privata-v-dnepropetrovskoy-oblasti-i-na-kipre-171936_.html

кредитував, переважно, юридичні особи, і частка цих кредитів у його кредитному портфелі зростала.

Довідково. Кредитний портфель ПАТ «Приватбанк», наданий юридичним особам, протягом 2015 р. зростав випереджаючими темпами по відношенню до банківської системи України в цілому: банк збільшив кредитний портфель юридичних осіб на 12,5 млрд грн, що більше, ніж банківська система України в цілому (на 8,9 млрд грн). У 2016 р. кредитний портфель юридичних осіб банку також зростав (на 4,0 млрд грн), проте це зростання відбувалось паралельно зростанню кредитного портфеля юридичних осіб банківської системи України (на 24,3 млрд грн).

Кредитування переважно афілійованих з ПАТ «Приватбанк» юридичних осіб означає кредитування «своїх» підприємств на умовах більш м'яких, ніж стандартні умови й тарифи, що ці підприємства могли б отримати в інших банках. При цьому всі формальні, суто математичні показники діяльності позичальника та юридичні аспекти його кредитування (наявність та адекватна оцінка застави, платоспроможність поручителів тощо) розглядаються поверхнево, якщо рішення про кредитування «своїх» вже прийнято фактичними власниками банку. Але ризик обраної стратегії полягає в тому, що **ймовірність переходу таких кредитів до категорії прострочених суттєво зростає, що становить загрозу фінансовій стійкості банку.**

Особливо ризиковим є надання банком кредитів без забезпечення їх заставою. Натомість чинне на сьогодні «Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями»³⁵ визначає **заставу, що має бути в наявності**, оцінена за справедливою оцінкою, застрахована, збережена та безперешкодно стягнена

³⁵ Постанова Правління НБУ № 351 від 30.06.2016р. «Про затвердження Положення про визначення банками України розміру кредитного ризику за активними банківськими операціями» – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/v0351500-16/para18#n18>

з позичальника у разі порушення ним своїх зобов'язань перед кредитором, як базовий елемент в процесі розрахунку кредитного ризику (ст. 107 Положення). У разі відсутності застави банк зобов'язаний класифікувати кредит за нижчим класом боржника / контрагента³⁶ та формувати під дану позику резерви у повному обсязі. Проте, за висновком зовнішнього аудитора банку «РwС», підписаним 22.07.2016р.³⁷, зі 141 млрд грн проблемного кредитного портфеля ПАТ «Приватбанк» лише 26 млрд грн (19 %) були забезпечені адекватною заставою.³⁸

Надмірна залежність банку від коштів фізичних осіб через депозитну політику банку, спрямовану на залучення коштів населення:

кошти фізичних осіб банку за 2015 р. зросли на 31,0 млрд грн (на тлі скорочення цих коштів по банківській системі України на 7,2 млрд грн), а за 9 міс. 2016 р. залучені кошти фізичних осіб банку зросли на 16,5 млрд грн, що забезпечило позитивну динаміку залучення коштів населення по банківській системі України в цілому за цей період (22,7 млрд грн).

Але ПАТ «Приватбанк» мав надмірну залежність від залучених коштів населення: частка коштів фізичних осіб у структурі залучених коштів банку (78 % станом на 01.01.2016 р. та 79 % станом на 01.10.2016 р.) **значно перевищує значення цього показника для банківської систем України в цілому (61 % та 60 % відповідно).** Ризик такої високої залежності банку від коштів фізичних осіб полягає в тому, що населення, на відміну від підприємств, традиційно є значно більш чутливим до будь-якої негативної інформації про той чи інший банк та схильне до імпульсивної поведінки на депозитному ринку. При цьому якщо юридична особа може перевести залишки з розрахункового рахунку з одного банку до іншого, проте не може їх легально вивести з банківської системи, то фізичні особи таку можливість

³⁶ Для юридичних осіб передбачено 10 класів

³⁷ «А слона-то и не заметили»: репутация PriceWaterhouseCoopers под прицелом – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forbes.net.ua/business/1427008-a-slona-to-i-ne-zametili-reputaciya-pricewaterhousecoopers-pod-pricelom>

³⁸ Гид паникера: что происходит с Приватбанком – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://businessviews.com.ua/ru/economy/id/gid-panikera-cto-proishodit-s-privatbankom-1377>

мають. Отже, у разі поширення панічних чуток про той чи інший банк можуть створити суттєві проблеми з ліквідністю для будь-якого навіть стабільного банку.

Критична залежність банку від рефінансування з боку НБУ. ПАТ «Приватбанк» критично залежав (наразі ця залежність продовжує збільшуватися) від рефінансування з боку НБУ: заборгованість банку з рефінансування становила 27,1 млрд грн (53 % заборгованості всіх працюючих банків) станом на 01.01.2016р. та 21,1 млрд грн (75 % заборгованості всіх працюючих банків) станом на 01.10.2016 р., у т.ч. 14 млрд грн простроченої заборгованості³⁹ при тому, що за інформацією видання «Форбс»⁴⁰, на початок 2013 р. заборгованість банку перед НБУ становила лише 4,6 млрд грн.

Отже, банк почав активно нарощувати заборгованість перед регулятором, починаючи з 2014 р., що було пов'язано з активним впливом депозитів населення в той час (це відчули всі системні банки) на тлі значної частки проблемних кредитів у цьому банку.

Слід зазначити, що інформація про обсяги та терміни рефінансування НБУ в розрізі конкретних банків тривалий час була конфіденційною, лише починаючи з 01.01.2016р. НБУ почав відображати в щоквартальній банківській звітності показник заборгованості банків перед регулятором.

Незадовільні темпи рекапіталізації банку. Статутний капітал ПАТ «Приватбанк» після зростання на 3,2 млрд грн за 2015 р. протягом 2016 р. не змінився, залишившись на рівні 21,3 млрд грн. Натомість статутний капітал банківської системи України в цілому у 2016 р. стрімко збільшувався відповідно до затверджених НБУ графіків рекапіталізації банків, загальне зростання статутного капіталу банківської системи України за 9 міс. 2016 р. склало 58,0 млрд грн.

³⁹ Гонтарева: В ПриватБанке недостаток капитала / Корреспондент.biz, 19/12/16 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://korrespondent.net/business/financial/3788822-hontareva-v-pryvatbanke-nedostatok-kapytala>

⁴⁰ «Приват» державного значення: чим ризикує НБУ? – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forbes.net.ua/ua/business/1418108-privat-derzhavnogo-znachennya-chim-rizikue-nbu>

Власний капітал банківської системи України після скорочення у 2015 р. за 9 міс. 2016 р. зріс на 47,3 млрд грн. При цьому *власний капітал* ПАТ «Приватбанк» протягом 2016 р. зростав значно повільніше (на 2,8 млрд грн), ніж у 2015 р. (4,8 млрд грн).

Показник відношення власного капіталу до активів ПАТ «Приватбанк» порівняно з відповідним показником банківської системи України погіршився і становив: 10,4 % у ПАТ «Приватбанк» проти 8,3 % по банківській системі України станом на 01.01.2016 р. та 11,1 % у ПАТ «Приватбанк» проти 11,8 % по банківській системі України станом на 01.10.2016 р.

Показник дефіциту капіталу ПАТ «Приватбанк», виявленого під час стрес-тестування 60 найбільших банків України станом на 01.12.2016 р., складав 148 млрд грн.⁴¹ Негативним наслідком для банківської системи та держави в цілому від такого дефіциту капіталу ПАТ «Приватбанк» явилось зростання поточних витрат банку на доформування ним страхових резервів під проблемні кредити наприкінці грудня 2016 р., що обумовило збитковість банківської системи України в цілому розміром 159 млрд грн (за попередніми даними⁴²). Це в подальшому, призвело до необхідності «покриття» державою цього дефіциту за рахунок нарощування державного боргу (через емісію ОВДП на 107 млрд грн⁴³).

Аналіз основних причини виникнення та накопичення критичної маси фінансових проблем ПАТ «Приватбанк» дає підстави стверджувати, що **цей банк проводив вкрай ризикову депозитну та кредитну політику, через що опинився на межі банкрутства, що могло б створити реальну загрозу безпеці всієї банківської системи України, враховуючи його системне значення. В умовах санації банківської системи проведена**

⁴¹ Гонтарева: В ПриватБанке недостаток капитала / Корреспондент.biz, 19/12/16 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://korrespondent.net/business/financial/3788822-hontareva-v-privatbanke-nedostatok-kapytala>

⁴² Приватбанк спровоцировал рекордные убытки в банковской системе – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ubr.ua/finances/banking-sector/privatbank-sprovociroval-rekordnye-ubytki-v-bankovskoi-sisteme-468769>

⁴³ Грошово-кредитна та фінансова статистика. Доходність ОВДП на первинному ринку, щомісяця. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#1

націоналізація була єдиним можливим кроком, що дав змогу цього уникнути.

Відразу після введення до ПАТ «Приватбанк» тимчасової адміністрації державними органами лише протягом 3-х робочих днів *були здійснені наступні першочергові заходи:*

- Оголошено про емісію ОВДП (на першому етапі – на суму 43 млрд грн⁴⁴), що будуть спрямовані на **збільшення статутного капіталу банку**. До кінця грудня 2016 р. обсяг емісії ОВДП для докапіталізації банку був збільшений до 107 млрд грн. Ці витрати були заздалегідь передбачені в проекті Державного бюджету на 2017 р. (Стаття 16: «Надати право Кабінету Міністрів України у разі потреби здійснювати випуски облігацій внутрішньої державної позики понад обсяги, встановлені додатком № 2 до цього Закону, з подальшим придбанням у державну власність в обмін на ці облігації акцій додаткової емісії банків з відповідним коригуванням граничного обсягу державного боргу, визначеного цим Законом. На обсяг випущених облігацій внутрішньої державної позики Міністерство фінансів України збільшує відповідні показники фінансування державного бюджету понад обсяги, затверджені у додатку № 2 до цього Закону»)⁴⁵.

- Банку було надано **додаткове рефінансування на суму 15 млрд грн**⁴⁶ терміном до кінця 2016 р.; отже, держава в особі НБУ мала наміри вгамувати можливі панічні настрої на депозитному і валютному ринку протягом 10 днів до початку 2017 р.;

- Верховною Радою України було прийнято внесений Президентом України законопроект про внесення змін до Закону України «Про банки і банківську діяльність»⁴⁷, згідно з яким на вклади **фізичних осіб**

⁴⁴ Минфин выпустит облигации на 43 млрд гривен для ликвидации дефицита капитала "ПриватБанка – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.rbc.ua/rus/news/minfin-vypustit-obligatsii-43-mlrd-griven-1482132356.html>

⁴⁵ Проект Закону про Державний бюджет України на 2017 рік – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://w1.c1.rada.gov.ua/pls/zweb2/webproc4_1?pf3511=60032

⁴⁶ НБУ надав ПАТ КБ "ПРИВАТБАНК" кредит рефінансування на 15 млрд грн – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=41115700&cat_id=55838

⁴⁷ Рада одобрива гарантії вкладчикам ПриватБанка – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

націоналізованого ПАТ «Приватбанк» поширюється **стовідсоткова гарантія повернення вкладів** незалежно від суми, яка вже діє відносно вкладників державного «Ощадбанку»;

- Кошти юридичних осіб, що надішли на рахунки банку до 19.12.2016 р., були тимчасово заморожені до другої половини робочого дня 20.12.2016 р.⁴⁸;
- Було оголошено, що всі рахунки, платежі та інші операції юридичних осіб будуть відновлені після того, як в банку почне працювати нове керівництво⁴⁹. Після початку роботи нового складу Правління з 22.12.2016 р. банк функціонує у звичайному режимі.
- Робота з фізичними особами (повернення депозитів, обслуговування карток тощо) здійснювалась у звичайному режимі.

Дії державних органів України щодо націоналізації ПАТ «Приватбанк» отримали в цілому схвальні відгуки від міжнародних партнерів (МВФ, ЄБРР, США, Великої Британії тощо). Зокрема, міжнародне рейтингове агентство «Fitch», що раніше знизило довгостроковий рейтинг дефолту «Приватбанку» в іноземній валюті до «RD» (що означає «обмежений дефолт»), прогнозує підвищення рейтингів банку до суверенного рівня⁵⁰.

Далі визначимо наслідки націоналізації банку для фінансової безпеки держави, які можна поділити на такі, що проявилися у поточному періоді та такі, що провокують ризики у середньостроковій перспективі.

У поточному періоді державі в особі НБУ вдалося приборкати панічні настрої на ринку та не допустити суттєвої девальвації гривні відносно іноземних валют внаслідок ажіотажного зняття вкладів та

<http://korrespondent.net/ukraine/politics/3789761-rada-odobryla-harantyy-vkladchikam-pryvatbanka>

⁴⁸ "Приватбанк" временно заморозил средства юрлиц, которые поступили до 19 декабря – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://telegraf.com.ua/biznes/ekonomika/3048664-privatbank-vremenno-zamorozil-sredstva-yurlits-kotoryie-postupili-do-19-dekabrya.html>

⁴⁹ У ПриватБанку розповіли, коли розморозять рахунки – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://espreso.tv/news/2016/12/20/u_pryvatbanku_rozpovily_koly_rozmorozyat_rakhunky

⁵⁰ Мінфін України докапіталізував ПриватБанк на 107 млрд грн – Fitch. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://tsn.ua/groshi/minfin-ukrayini-dokapitalizuvav-privatbank-na-107-mlrd-grn-fitch-858444.html>

спрямування цих коштів на валютний ринок. Аналіз динаміки валютного ринку наприкінці грудня 2016 р. та у січні 2017 р. дає підстави стверджувати, що «пік» зростання готівкового курсу валюти відносно гривні, що прийшовся на початок січня 2017 р., на сьогодні пройдений та курсова динаміка повернулася до значень, що фіксувались у грудні 2016 р.

Динаміка вкладів населення та коштів юридичних осіб ПАТ «Приватбанк» наприкінці 2016 р. може бути докладно проаналізована лише після оприлюднення Національним банком щоквартальної звітності станом на 01.01.2017 р. в розрізі окремих банків, що очікується у лютому поточного року. Проте перші офіційні повідомлення про динаміку депозитів у грудні 2016 р. свідчать, що *націоналізація ПАТ «Приватбанк» та повна зміна його керівництва не призвели до скорочення депозитів по банківській системі в цілому, натомість призвели лише до певного перерозподілу вкладів населення та коштів юридичних осіб на користь інших банків (зокрема і за участю іноземного капіталу)*⁵¹. Отже, *строкові вклади та поточні залишки, що у грудні 2016 р. знімалися фізичними особами зі швидкістю до 2 млрд грн на добу*⁵², *в основному не потрапили на валютний та споживчий ринки, а були розміщені в інших банках*. Згідно даних НБУ, у грудні 2016 р. загальні залишки за депозитами і домогосподарств, і корпоративного сектору зросли, збільшившись за підсумками року на 8 % та 13,8 % відповідно⁵³;

Помітного сплеску інфляції у грудні 2016 р. – січні 2017 р. внаслідок зняття готівки з рахунків ПАТ «Приватбанк» та гіпотетичного спрямування цих коштів на споживчий ринок (що зазвичай провокує інфляцію) також **не відбулось**. Фактичні показники інфляції за 2016 р. в цілому (12,4 %⁵⁴) відповідають цілям, визначеним «Стратегією монетарної політики на 2016-2020 рр.» (12% ± 3 п.п. на 2016 р.). Прогноз Національного банку відносно

⁵¹ Российские банки на Украине приумножили клиентов за счет Приватбанка – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.rbc.ru/finances/26/01/2017/5888dfa59a79473b7323b38b?from=main>

⁵² ПриватБанк заявил о рекордных темпах снятия денег – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://korrespondent.net/ukraine/3789009-privatbank-zaiavyl-o-rekordnykh-tempakh-sniatyiya-deneh>

⁵³ Макроекономічний та монетарний огляд, січень 2017 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://bank.gov.ua/doccatalog/document?id=43297269>

⁵⁴ Там само

цінового зростання на 2017 р.-9,1 % при збереженні цільового орієнтиру 8 % \pm 2 п.п.⁵⁵

У середньостроковій перспективі зберігатимуться ризики для фінансовій стабільності України, пов'язаними з націоналізацією ПАТ «Приватбанк», основними з котрих є:

можливе зростання інфляції та девальвація гривні внаслідок збільшення суми готівки в обігу. Підґрунтям цього є проведена докапіталізація банку за рахунок емітованих державою ОВДП, що збільшила статутний капітал банку (пасиви) та його активи на однакову суму. Проте у випадку суттєвого відпливу пасивів банку (зокрема, повернення депозитів) або значної активізації кредитування банк буде змушений монетизувати частину отриманих від держави ОВДП шляхом їх продажу Національному банку чи на відкритому ринку. У будь-якому з цих варіантів монетизації ОВДП має зрости грошова маса, що формуватиме певний інфляційний «навіс» в економіці та протягом певного періоду часу може позначитись на темпах цінового зростання.

Згідно звітних даних НБУ⁵⁶, у грудні 2016 р. відносно листопада грошова маса зросла на 57 млрд грн, або 5,4 % з 1045 до 1102 млрд грн. При цьому це зростання значною мірою відбулось саме за рахунок готівки в обігу, що збільшилась за місяць на 26 млрд грн, або на 9,0 % з 289 до 315 млрд грн. Якщо ці кошти поступово не повернуться в банківську систему у вигляді депозитів, а будуть спрямовані на споживчий ринок, це також може призвести до зростання темпів інфляції за межі, встановлені прогнозом регулятора на 2017 р. (8% \pm 2 п.п.)

Динаміка попиту на готівкову валюту протягом 2016 р. відповідала тенденції чистого продажу валюти населенням, що була сформована у попередньому році, принаймні, та її частина, що відображена у звітності

⁵⁵ Прогноз НБУ щодо інфляції на 2017-2018 роки залишається в межах оголошених цільових орієнтирів – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=43401289&cat_id=55838

⁵⁶ Додаток до макроекономічного та монетарного звіту за січень 2017 р. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=43297262&cat_id=58037

«білого» ринку. Згідно даних НБУ⁵⁷, фізичні особи за 2016 рік купили готівкової валюти на суму усього 747 млн дол. США, натомість продали еквівалент 3227 млн дол. США. Отже, чистий попит на валюту з боку населення був від'ємним. Ситуація на безготівковому валютному ринку також була відносно (порівняно з 2014-2015 рр.) стабільною: за 2016 р. регулятор здійснив інтервенції з продажу безготівкової валюти на суму 906 млн дол. США, натомість обсяг купівлі валюти на ринку, що поповнювала міжнародні резерви, становив 2458 млн дол. США.

Враховуючи це, будь-яке поширення в інформаційному просторі негативної чи недостовірної інформації про банк, про затримки термінів проходження платежів або несвоєчасне повернення вкладів та інші об'єктивні ризики, пов'язані зі стабільністю функціонування банку в майбутньому, *в змозі порушити хитку рівновагу на валютному ринку та спровокувати зростання попиту на валюту з боку юридичних або фізичних осіб*, що може призвести до негативної курсової динаміки гривні та вплинути на зростання інфляції;

зростання видатків та дефіциту державного бюджету у випадку погіршення фінансового стану банку. Згідно звітних даних НБУ⁵⁸, проведена в грудні 2016 р. докапіталізація ПАТ «Приватбанк» призвела до зростання загальної суми емітованих Міністерством фінансів України ОВДП на 107 млрд грн, що збільшило прямий державний борг України, приблизно, на 4 млрд дол. США. Процентна ставка по цих цінних паперах встановлена на рівні 7,54 % річних, що значно менше поточної доходності державних цінних паперів на первинному та вторинному ринках (15-16 % річних). Тим не менше, навіть така низька ставка «гарантує» щорічні додаткові видатки держави (в особі Міністерства фінансів України) у сумі близько 8,1 млрд грн. Проте зазначена сума ОВДП, емітованих для рекапіталізації ПАТ

⁵⁷ Там само

⁵⁸ Грошово-кредитна та фінансова статистика. Доходність ОВДП на первинному ринку, щомісяця. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=27843415&cat_id=44578#1

«Приватбанк», може бути ще не остаточною, адже попередні оцінки дефіциту капіталу банку досягали **148 млрд грн.**⁵⁹ Очевидно, що у разі погіршення фінансового стану банку та зростання витрат держави на його докапіталізацію відповідно зростатимуть також майбутні видатки бюджету та його дефіцит, що пов'язано з обслуговуванням емітованих ОВДП;

потенційним джерелом небезпеки та «міною сповільненої дії» для держави є претензійні дії щодо повернення коштів з боку іноземних власників євробондів банку, що були конвертовані в його акції.

Довідково. На момент націоналізації банку у портфелі зовнішніх інвесторів знаходились такі випуски облигацій ПАТ «Приватбанк»: на суму 175 млн дол. за ставкою 10.875 % з погашенням 28.02.2018 р., на суму 200 млн дол. за ставкою 10.25 % з погашенням 23.01.2018 р., на суму 220 млн дол. за ставкою 11 % (облигації субординованого боргу) з погашенням у 2021 р.⁶⁰ Отже, загальна сума зобов'язань банку, оформлених у вигляді валютних цінних паперів, на момент націоналізації становила 595 млн дол. США, або близько 16 млрд грн у перерахунку за курсом гривні на кінець 2016 р.

У процесі націоналізації банку борг ПАТ «Приватбанк» перед зовнішніми інвесторами, оформлений у вигляді єврооблигацій, був конвертований в капітал банку⁶¹. Держава в особі НБУ та Міністерства фінансів України вважає цю конвертацію абсолютно законною⁶². Проте деякі інвестори загрожують звернутись до іноземних судів та заблокувати кореспондентські рахунки банку в інших країнах⁶³. Зокрема, 02.02.2016р. в інформаційний простір надійшла інформація про блокування на рахунку

⁵⁹ Гонтарева: В ПриватБанке недостаток капитала / Корреспондент.biz, 19/12/16 – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://korrespondent.net/business/financial/3788822-hontareva-v-privatbanke-nedostatok-kapytala>

⁶⁰ Повідомлення держателям єврооблигацій Приватбанку. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: https://bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=41359754&cat_id=55838

⁶¹ Долг по евробондам ПриватБанка списан, - источник – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.rbc.ua/rus/news/dolg-evrobondam-privatbanka-spisan-istochnik-1482310077.html>

⁶² Еврооблигации "Приватбанка" на \$600 миллионов списаны законно – Данилюк. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

http://biz.censor.net.ua/events/3018870/evroobligatsii_34privatbanka34_na_600_millionov_spisany_zakonno_danilyuk

⁶³ Кредиторы через суд хотят заблокировать иностранные счета "Приватбанка" – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://biz.censor.net.ua/news/3019077/kreditory_cherez_sud_hotyat_zablokirovat_inostrannye_scheta_34privatbanka34

ПАТ «Приватбанк» у «Commerzbank» 17,8 млн євро в якості забезпечення його зобов'язань⁶⁴.

Мотивація інвесторів у ситуації, що склалася, полягає в бажанні повернути власні кошти разом із відсотками або в момент погашення євробондів (2018-2021 рр.), або раніше чи пізніше на інших умовах, що можуть передбачати: певний дисконт, зміну відсоткової ставки, подовження термінів погашення, конвертацію заборгованості у валютні ОВДП тощо. Проте конвертація боргових зобов'язань ПАТ «Приватбанк» у його статутний капітал, очевидно, виявилася неприйнятною для інвесторів, адже акції ПАТ «Приватбанк» на сьогодні мають невизначену ліквідність в умовах практичної відсутності платоспроможного попиту на акції українських банківських установ. **Отже, проведена конвертація євробондів у статутний капітал банку була сприйнята інвесторами як списання та збиток всієї суми інвестицій.**

Логіка дій України в особі НБУ та Міністерства фінансів у даній ситуації полягає у мінімізації видатків бюджету на погашення зобов'язань ПАТ «Приватбанк», оформлених у вигляді євробондів, адже погодження на умови зовнішніх інвесторів означає збільшення видатків державного бюджету та обсягу державного боргу на суму до 16 млрд грн вже протягом 2017 р. (у випадку повного виконання фінансових претензій інвесторів у 2017 р.) або на меншу суму, що буде визначена в результаті перемовин. У ситуації з борговими зобов'язаннями ПАТ «Приватбанк» прослідковуються прямі аналогії з частковим дефолтом декількох системних кіпрських банків навесні 2013 р., адже іноземним власникам «великих» депозитів влада Кіпру також пропонувала в якості компенсації акції проблемних банків. У цьому випадку інвестори втратили до 10 % своїх коштів залежно від розміру депозитів^{65,66}.

⁶⁴ У «ПриватБанка» возникли проблемы – [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<https://new.kurs.com.ua/novost/7204-%E2%80%8Bu-%C2%ABprivatbanka%C2%BB-voznikli-problemi/>

⁶⁵ Ярослав Ломакин: Банки Кипра практически объявили дефолт. На очереди могут быть Испания, Португалия и даже Италия – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://forbes.net.ua/business/1349562-yaroslav-lomakin-banki-kipra-prakticheski-obyavili-defolt-na-ocheredi-mogut-byt-ispaniya-portugaliya>

Можливі умови врегулювання цієї ситуації мають обговорюватись в процесі діалогу за участю НБУ, Міністерства фінансів України та самих інвесторів, що має відбутись найближчим часом⁶⁷. Можливий перегляд рішення держави про повну конвертацію євробондів у статутний капітал банку та часткове повернення коштів інвесторів у на разі невідомих пропорціях, очевидно, буде предметом важких переговорів між зацікавленими сторонами, адже продовження випадків блокування кореспондентських рахунків ПАТ «Приватбанк» в іноземних банках може призвести до неможливості здійснення банком клієнтських операцій в іноземній валюті та спричинить перехід клієнтів, що здійснюють експортно-імпорتنі операції, на обслуговування до інших банків. Це може також частково розбалансувати всю банківську систему України за рахунок неможливості переведення до інших банків заблокованих залишків на валютних рахунках клієнтів ПАТ «Приватбанк».

Корупційні ризики. Націоналізація ПАТ «Приватбанк» обумовила повну заміну вищого керівництва банку та значної частини керівників «середньої ланки», що закономірно призвело до перебудови налагодженого механізму функціонування банку. При цьому оновлення персоналу будь-якої комерційної структури в процесі її організаційної трансформації може призводити до виникнення *спокуси зловживання новими можливостями з боку як «нових», так і «старих» працівників*. Зокрема, в інформаційний простір почала надходити інформація про продаж співробітниками банку креслень терміналів самообслуговування, що дають змогу виробити аналогічний макет та встановити його будь-де⁶⁸, продаж баз даних клієнтів

⁶⁶ Кипрская десятина: как россияне за один день лишились до €3,5 млрд – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.forbes.ru/finansy/regulirovanie/235754-kiprskaya-desyatina-kak-rossiyane-za-odin-den-lishilis-35-mlrd>

⁶⁷ НБУ согласился на диалог с владельцами евробондов Приватбанка – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://ubr.ua/finances/banking-sector/nbu-soglasilsia-na-dialog-s-vladelcami-evrobondov-privatbanka-468914>

⁶⁸ А. Дубинский. В государственном ПриватБанке все настолько хорошо, что сотрудники начинают его понемногу распродавать. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1396476560403898&set=a.265257583525807.123655.100001247015913&type=3&theater>

іншим юридичним особам для подальшої рекламної sms-розсилки⁶⁹. Крім того, новим керівництвом банку обговорюється рішення про відмову від унікальної для банківської системи України практики щорічного проходження всіма співробітниками тестів на поліграфі (детекторі брехні)⁷⁰ як начебто такої, що порушує права людини.

Проте найбільш небезпечним з точки зору корупційної складової об'єктом діяльності нового керівництва банку, безумовно, є значною мірою проблемний кредитний портфель, що потребуватиме глибокого аудиту, реструктуризації (або часткового списання), а також пошуку та тривалої реалізації заставного майна.

Висновок

Отже, націоналізація ПАТ «Приватбанк» була логічним кроком у проведенні вимушеної санації банківської системи України, яка, на жаль, супроводжується складними соціально-економічними наслідками, що активно використовуються політиками та як інструменти гібридної війни.

Водночас, поряд з позитивними наслідками від проведеної націоналізації, у середньостроковій перспективі зберігаються ризики для фінансової стабільності країни, головні з яких пов'язані: із можливим зростанням інфляції та девальвації гривні внаслідок можливого збільшення суми готівки в обігу; збільшенням видатків та дефіциту державного бюджету у випадку можливого погіршення фінансового стану банку, викликаного претензійними діями з боку іноземних власників євробондів банку, що були конвертовані в його акції, а також через проблеми з поверненням «токсичних» кредитів банку.

⁶⁹ А. Дубинский. Государство пришло - конфиденциальность ушла. В сети уже активно торгуют базами клиентов ПриватБанка. – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facebook.com/photo.php?fbid=1395443767173844&set=a.265257583525807.123655.100001247015913&type=3&theater>

⁷⁰ Отмена детектора лжи, или взятки в "ПриватБанке" – [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.facenews.ua/columns/2017/311582/>

Для оздоровлення фінансового стану ПАТ «Приватбанк» у 2017 р. та у подальшій перспективі, необхідно:

У межах мінімізації інфляційних та девальваційних ризиків:

На рівні Кабінету Міністрів України:

– тимчасова заборона новому керівництву ПАТ «Приватбанк» здійснення кредитування в іноземній валюті.

Для мінімізації бюджетних витрат, пов'язаних із ризиком погіршення фінансового стану банку:

На рівні НБУ та Міністерства фінансів України:

– врегулювання невизначеної ситуації з погашенням заборгованості ПАТ «Приватбанк» по євробондах, придбаних зовнішніми інвесторами, на прийнятних для України умовах, що можуть передбачати часткове списання заборгованості, зміну відсоткової ставки, конвертацію в інші цінні папери з більш тривалим терміном погашення;

На рівні Національного банку України:

– встановлення тимчасових (терміном до 1 року) індивідуальних для ПАТ «Приватбанк» нормативів обов'язкового резервування залучених коштів, економічних нормативів НБУ, норм відрахування у страхові резерви під активні операції, що дасть змогу вивільнити значні додаткові ресурси для задоволення вимог вкладників і здійснення активних операцій та суттєво зменшить витрати банку.

На рівні Верховної Ради України:

– запровадження податкових канікул (дозвіл не сплачувати податок на прибуток) для ПАТ «Приватбанк» (або державних банків загалом), обов'язковою умовою яких є спрямування розрахункової суми податку на прибуток до статутного фонду банку.

Довідково. Згідно даних НБУ, за 9 міс. 2016 р. ПАТ «Приватбанк» сплатив до бюджету 138 млн грн податку на прибуток (за весь 2015 р. - 40 млн грн), що не відповідає масштабу діяльності найбільшого учасника банківського ринку України. Отже, позитивний вплив банку на державний бюджет протягом 2015-2016 рр. був

мінімальним. Очевидно, це пов'язано із практикою «оптимізації» оподаткування шляхом доформування або розформування страхових резервів під проблемні активи, що здійснюється за рахунок поточних витрат. В умовах податкових канікул, особливо з урахуванням зміни топ-менеджменту банку на представників держави, мотивація приховувати прибуток з метою уникнення оподаткування буде відсутня, що дасть поштовх до адекватної оцінки розміру прибутку та зацікавить банк спрямовувати розрахункову суму податку на прибуток на збільшення статутного капіталу.

На рівні ПАТ «Приватбанк»:

– суттєве зниження відсоткових ставок по нових депозитних угодах фізичних осіб, з урахуванням факту 100 % державного гарантування вкладів населення незалежно від суми, згідно прийнятих законодавчих змін, що дасть змогу суттєво зменшити процентні витрати банку.

У межах мінімізації корупційних ризиків:

На рівні Національного банку України та нового керівництва ПАТ «Приватбанк»:

– проведення повного аудиту діяльності банку, у першу чергу – аналізу його кредитного портфеля, з метою визначення його якості та перспектив обслуговування, повернення або часткової реструктуризації.

На рівні ПАТ «Приватбанк»:

– продаж проблемного кредитного портфеля банку на відкритих торгах (можливо, за допомогою системи «ProZorro»), що дасть змогу вивільнити додаткові ресурси для задоволення вимог вкладників і здійснення активних операцій.

Для забезпечення фінансової стабільності банківської системи України в цілому у середньостроковій перспективі необхідно:

На рівні Національного банку України:

– прискорення рекапіталізації банків шляхом перегляду чинного графіку, отже зростання мінімального розміру статутного капіталу банків до 300 млн грн з 01.01.2018 р. та до 400 млн грн з 01.01.2019 р. (замість попередньо встановлених термінів: 300 млн грн – до 11.07.2018 р. та 400 млн грн – до 11.07.2019 р.);

– скорочення терміну повернення валютної виручки підприємств-експортерів (на першому етапі зі 120 до 60 днів, у подальшому – до 30 днів) та посилення штрафних санкцій за несвоєчасне надходження валюти в Україну;

– збільшення міжнародних резервів до прогнозованого НБУ на кінець 2017 р. (до рівня у 21,3 млрд дол. США та 27,1 млрд дол. США на кінець 2018 р.) завдяки: відновленню кредитування з боку МВФ; стимулювання збільшення експортних надходжень держави, у тому числі за рахунок: забезпечення своєчасного повернення в Україну валютних коштів підприємств-експортерів, реалізації домовленостей щодо підвищення розміру квот ЄС на українській експорт та усунення штучно створених транзитних перешкод на шляху українських товарів до країн СНД через територію РФ;

– забезпечення щомісячної (замість щоквартальної в останні роки) публікації звітності в розрізі окремих банків на офіційному сайті регулятора, що має суттєво підвищити транспарентність банків перед клієнтами, вкладниками, аналітиками фінансового ринку, іншими фахівцями.

На рівні Кабінету Міністрів України та Національного банку України:

– стимулювання своєчасного повернення в Україну валютних коштів підприємств-експортерів, у першу чергу – через механізм автоматичного відшкодування ПДВ (компетенція КМУ) та шляхом поетапного зниження норм обов'язкового продажу їх виручки: на першому етапі – з 65 % до 50 %, на другому – з 50 % до 25 %, на третьому – з 25 % до 0 % (компетенція НБУ);

– розробка концепції повного виходу з капіталу державних банків у середньостроковій перспективі шляхом їх продажу приватним внутрішнім та зовнішнім інвесторам, які традиційно більш оперативно реагують на виклики, пов'язані з трансформаціями у фінансовій сфері.

На рівні Фонду Гарантування Вкладів Фізичних Осіб України:

– збільшення мінімальної суми гарантування вкладів фізичних осіб, що не змінювалась вже протягом майже п'яти років (із середини 2012 р.), з 200 до 500 тис. грн.

На рівні Верховної Ради України:

– внесення змін до Закону України «Про банки і банківську діяльність» у частині встановлення додаткової майнової відповідальності власників істотної участі банку належним їм майном у разі віднесення банку до категорії неплатоспроможних, що унеможливить поширену в Україні практику ухилення від майнової відповідальності фактичних власників проблемних банків;

– ухвалення закону про кредитний реєстр (що є нормою для більшості розвинених країн), та законодавче врегулювання доступу до нього з боку банків та інших юридичних та фізичних осіб, що дасть змогу значно поліпшити якість кредитного портфеля банків за рахунок відмови в наданні кредитів позичальникам з «поганою» кредитною історією та слугуватиме зміцненню фінансової стабільності банківських установ.

Впровадження описаних вище заходів має попередити розгортання ризиків, пов'язаних із націоналізацією ПАТ «Приватбанк» та забезпечити фінансову стабільність банківської системи України в цілому в 2017 році та у середньостроковій перспективі.

Відділ фінансової безпеки

(Д.М. Гладких)